

Před sedmdesáti lety v Brně...

Z dubnových dní v rcW 1945 v Zemské nemocnici u sv. Anny

**Příspěvek k sedmdesátému výročí
konce druhé světové války.**

**26. 4. 1945 bylo Rudou armádou
osvobozeno Brno.**

Přími účastníci těch událostí již dávno nejsou mezi námi. Zachoval se však autentický pramen, a to deník z dubnových událostí, zaznamenaný tehdy mladou lékařkou MUDr. Bělou Jelínkovou, pozdější chotí prof. MUDr. Ningera, Dr.Sc.

Paní MUDr. Běla Ningerová-Jelínková (1913–2006) promovala na lékařské fakultě Masarykovy univerzity v r. 1938 a během války pracovala na různých odděleních nemocnice a posléze na interně. Jejím vedením byl po předčasně penzionovaném prof. MUDr. R. Vanýskovi pověřen primář MUDr. Marquart, přesvědčený nacist, udavač, účastník výslechů českých vlastenců i jejich oprav v Kounicových kolejích.

V denících z dubna 1945 je zachycena dramatická situace v nemocnici s množstvím raněných pacientů v důsledku bombardování i přímých bojů.

Roku 2000 jsem paní primářku Bělu Ningerovou (jako její věrná zákyně a obdivovatelka), seznámila s doc. PhDr. V. Linhartovou, tehdejší vedoucí Kabinetu dějin lékařství při MU, která její deníky doslovně přetiskla v tehdejších Univerzitních novinách.

V této vzpomínce otiskujeme jen jejich stručný obsah, vztahující se bezprostředně k dramatické situace v nemocnici v dubnu 1945. Jména lékařů, tehdy obětavě sloužících nemocným a raněným, jsou většinou jména budoucích profesorů a primářů klinik Masarykovy univerzity.

Zapsala MUDr. Jiřina Jedličková

Z deníku lékařky

Od lednové ofenzívy na východě denně sleduji frontu. Denně, pokud nemám službu, poslouchám rádio – Londýn a Moskvu – někdy i čtyřikrát za den. A jako bych se nemohla zpráv nabažit, poslouchám ještě Wehrmachtsbericht. Doma mám kupu map, od velké mapy Evropy přes Říši velkoněmeckou a naši republiku až po speciálky. Ráno na oddělení si sdělujeme včerejší zprávy a vedeme zuřivé debaty. Hlavní téma: Půjde fronta přes Brno?

Neděle 8. dubna 1945.

Dnes vlastně začala fronta. Byly asi tři hodiny odpoledne. Nad městem lítala skupina asi šesti letadel. Najednou se za letadly objevily obláčky. Letadla letěla k jihu. Najednou zahučely sirény-akutní nebezpečí! Hned jsme se s přítelkyní oblékly a běžely do města. Lidé, které jsme potkávaly, už říkali, že bylo bombardování. Nejvíc prý to odneslo Koliště, Cejl a Křenová. Električky nejezdily, a tak jsme běžely pěšky. Na Kolišti jsem potkala sanitáka z Červeného kříže, volal, abych si pospíšila, že je moc práce v nemocnici. Myslíla jsem, že to jen tak povídá, a ptala jsem se, jsou-li vůbec nějakí ranění. A prý jen on že jich odvezl třicet.

Před nemocnicí plno lidí, kteří tam hledali své příbuzné, známé, děti. Mezi postiženými bylo tolik dětí! Na první chirurgii přišel otec s holčičkou, přinesl ji v náručí z Koliště. Děvčátko bylo mrtvé. (Zjistila se potom ruptura jater.) Nikdo neměl odvalu mu to říct, až mu to nakonec přece pověděli. Nevěřil tomu, jen se nedůvěřivě usmál a řekl:

„Vždyť není vůbec poraněná, přece si ještě před chvilkou hrála v písku.“

Sestry, které spaly po noční, byly probuzeny bombou, která jim spadla zrovna pod okna.

Podle nátury se buď schovaly pod postel, nebo vybíhaly s velkým křikem ven. Jedna běžela v noční košili bosa přes hromady skla do přední budovy do krytu a nevnímala vůbec, že má nohy do krve rozřezané. Emka z ambulance, pověstná tím, že nosila do krytu při každém poplachu dva nacpané kufry a krabici s botama, zůstala si i tentokrát věrná. Třebaže běžela také jen v noční košili, nesla všechna zavazadla a k tomu ještě kabát a šaty přes ruku. Udělala to úplně podvědomě, jak už na to byla vytrénovaná.

Do večera byli všichni ranění ošetřeni, ale nikdo se nemohl uklidnit. Nemocní odcházeli houfně z nemocnice, ti kteří tam zůstali, v noci nespali a poslouchali, jestli neletí letadla.

9.–11. dubna.

Tři dny v klidu. Pacienti stále odcházejí z nemocnice, noví skoro nepřicházejí. Ambulance takřka prázdné. Stěhujeme nemocné pomalu z č. 46 a 48 do hlavní budovy do přízemí. Práce je málo. Celý den máme otevřené rádio, ale nehraje Bratislava a také kukačka už nekuká a z Vídně není žádné hlášení „Feindliche Tätigkeit über die Stadt“, jak jsme to slyšeli v posledních dnech celé hodiny.

Čtvrtek 12. dubna.

Je devět hodin ráno jsem na ambulanci. Najednou je slyšet letadla. Je jich hodně a letí nízko. „To jsou bombardáky,“ křičím, běžím do čekárny a posílám

lidi do krytu. A v tom už to padá. Ten stále se zesilující zvuk letadla, které se snáší dolů, nikdy nezapomenu. Pak zahvízdnutí, rána, a rachot jako když se sype kamení. A hned další rána a do toho zvuk sirén. Utíkám ke svým pacientkám na pokoj. Cestou vrážím do pacientů, kteří běží po schodech dolů v nepopsatelném zmatku. Nemocní o berlích, nemocní se sádrovými obvazy, nemocní bosí a jen napolo oblečení, mezi nimi sestry a všichni křičí. Psychóza. Jeden běží dolů a křičí. Všichni lidé v dohledu se přidávají k němu. U nás na pokoji zase první pacientka vyběhla na chodbu a vlezla pod lavici. Za ní tam vlezly všechny ostatní sestry. A tak jsem je našla. Pokud se nevešly pod lavici, vlezly pod židle a jedna dokonce pod servírovací stoleček. Měla jsem takovou utkvělou představu, že je musím dostat dolů z druhého poschodí. Šlo to hladce, všichni ihned poslechli, jak jsem řekla, že musí do krytu. Je to zajímavé, všimla jsem si, že lidé ve velkém strachu chtějí poslouchat. Poslechnou každého, kdo dá jakýkoliv rozkaz, ať je rozumný nebo hloupý, a udělají všechno přesně, rychle a bez nejmenších námitek. Přímo baží po tom, aby jim někdo něco poručil, jakoby chtěli svrhnout na někoho jiného zodpovědnost za svůj vlastní život. Seběhli jsme ale s pacienty jenom do přízemí, tam nás zastihla druhá vlna. Rachot, jakoby se bořil barák nad námi. Stálo nás tam asi dvacet natlačených u výtahu v přízemí a na smrt vyděšených. Naše posluhovačka, patnáctiletá žába, začala hystericky řvát. To vůbec nebyl lidský hlas, co vydávala. A bylo vidět, jak ostatní pacienti se za chvíli také zhroutí. A teď jeden strejda, takový docela obyčejný strejda říká: „Ale vždyť to jsou jenom malé bombičky, to jsou jenom malé bombičky, to se nemůže nic stát, to je přece slyšet, že to jsou jen malé bombičky“. A jako zázrakem se všichni uklidnili. Začali to opakovat po něm, dva nebo tři se začali smát docela bez důvodu, z takového náhlého uvolnění. No a pak, když byla zase chvíli pauza, přeběhli jsme všichni těch několik metrů přes dvůr do krytu.

Měla jsem ten den službu. O půl dvanácté hodině telefonoval správce, aby se připravili pacienti k evakuaci, za hodinu že pojedou vlak z hlavního nádraží směrem na Jihlavu. Evakuují se němečtí pacienti všichni a z českých jen ti, kteří chtějí dobrovolně, ale pokud neodejdou, musí druhý den opustit nemocnici. V nemocnici mohou od 13. 4. zůstat jen nejtěžší pacienti, transportu neschopní.

Pátek 13. dubna.

Všichni pacienti jsou odneseni do hlavní budovy do suterénních pokojů. Hodně sester se rozjelo domů. Venku klid, žádné bombardování.

Úterý 17. dubna.

Ráno na cestě do nemocnice jsem zažila čtyři nálety. Také mi cesta trvala tři hodiny. Asi půl hodiny jsem stála na Tivoli v jednom domě. Na Akademické ulici bylo plno fosforových bombiček, odporný zápach po fosforu a všechno po

ulici žluté. Místy byly bombičky zasypané pískem, někde ležely jen tak. Divila jsem se, že nebyly žádné požáry. Bratr Petrla na mě volal z jejich krytu, abych se k nim šla podívat, tak jsem se tam zastavila a mezitím přišel další nálet. Tedy zase půlhodinka v krytu. Bratr Petrla mi ukazoval malé, asi 20 cm bomby, kterých tam byla spousta. Ale nenadělaly velké škody, mnohé z nich ani nevybuchly.

Většinou byly zápalné, ale jak bylo vidět, nic skoro nezapálily.

Bombardování trvalo až do půl jedné, potom náhlý, úplný klid. Asi ve čtyři hodiny se roznesla zpráva, že Brno bylo prohlášeno za otevřené město a že se už nebude bojovat. Nechceme tomu věřit, ale celé odpoledne je klid, ani jednou poplach, ani jediné letadlo. Všechno ukazuje na to, že by to přece jen mohla být pravda.

Ředitel Matejka, který doposud zůstal v nemocnici, je stále neklidnější. Odchází a zase se vrací zpět do našeho Alkazaru. Je to místnost, kde je telefonní centrála a rádio, tam se shromažďují všichni doktoři, pokud zůstali v nemocnici. Dnes odpoledne se Matejka rozhodl, že z Brna odejde. Všichni ostatní němečtí doktoři i sestry se už evakovali jednou časně ráno. Přijely pro ně autobusy, museli být vypraveni za deset minut. Vzali si s sebou jen šaty, co měli na sobě, a brodsaky. Všechno šlo v takovém kalupu, že nechali ležet na stole i hodinky a prstýnky.

Matejka odjel dnes odpoledne, ale před odchodem předal ouředně vedení nemocnice nejstaršímu lékaři – prof. MUDr. O. Teyschlovi. Z Němců, nepacientů, je teď v nemocnici už jen jedna sestra, Greta z kožního, která je úplně nemocná strachem, celé dny sedí na chodbě a modlí se. A pak ing. Schaffér, který je v nemocnici velitelem protiletectvé ochrany, ten je Rakušan. Nadával na Němce, ale byl to takový divný člověk, moc jsme mu nevěřili. Teď si dodává odvahy alkoholem. Celé dopoledne je klid, stejně tak i večer. Začínáme z hluboka dýchat, začínáme věřit, že už bude konec. Asi se stal zázrak. I v noci je ticho.

Čtvrtek 19. dubna.

Sedíme skoro celý den v Alkazaru a nálada se stále zhoršuje. Přišel nějaký člověk od Moravan a tvrdil, že se tam bojuje a že je to hrozné, protože se o každý kousek dědiny tahají a chvílku že jsou pány Rusi a chvílku zase Němci. Lidé, kteří prožili už jednu válku, jako třeba Hybášek, vykládají své zkušenosti a vzpomínají si na nejhorší historie, které zažili. Sedí tam v tom hlavním stanu podivná společnost, škoda, že se to nedá nějak zfilmovat. Sedí se na stolech a na kavalcích na zemi, ojedinele na židli. Stále jsou zapnuta dvě rádia a každou chvílku zvoní telefon. Brom se rozhodl, že se nebude holit, dokud nebude po válce a má už docela slušný plnovous. Teyschl si kroutí jednou rukou cigaretu, Vanýsek hlučně vykládá zážitky z nějakých doktorských mejdanů, ale nikdo ho moc neposlouchá. Aktuálnější je teď válka. Všichni, co tam sedí, stále kouří a stále vykládají, co všechno by se mohlo v nejhorším případě stát. Úplně

zmizel pojem času. Indra chtěl něco donést z oddělení a vypravil se na tu cestu na povrch zemský s hořící svíčkou v ruce. Když vyšel na chodbu, překvapila jej záplava světla. Venku bylo překrásné jarní odpoledne.

Po obědě příběhla Kravková z infekčního, že se vrátil Marquart. Opravdu prošel kryty, v každé ruce držel revolver a hledal Matějku. Mlčeli jsme všichni jako pěny, ale všichni jsme mysleli na to, co řekl Marquart před měsícem Srotoví... „Vy si myslíte, že my odtud odejdem, ale netěšte se na to, vy půjdete s námi, já odtud odejdu poslední, ich bin der letzte Panzer.“ Lída Kravková, která Marquarta znala z blízka, se úplně nervově zhroutila. Říkala pak, že jakkoli se strašně bála bombardování, že to vůbec nebylo nic proti tomu, proti té strašné hrůze, když najednou uviděla v krytu svého bývalého šéfa s revolvery.

Pro stálé bombardování nemůže se vůbec vystrčit hlava na ulici a nikdo nám nepřišel odvézt mrtvoly. Pan Fic telefonuje, že prosektura je už plná a my zase voláme různé úřady ve městě, ale nikde se nemůžeme dovolat.

Pátek 20. dubna.

Na hlavních ulicích se začaly stavět barikády z elektrik. Vůz se položil na bok napříč přes cestu a do něho se začalo nosit kamení, nejvíc vyrvané dlažební kostky. Všichni lidé, jdoucí po ulici, byli zastavováni a museli se práce zúčastnit.

Odpoledne je překrásné počasí. Jdu zase do nemocnice. V hlavním stanu je obvyklá deprese.

V noci prý dostala nemocnice nějaké zásahy. Nemáme spojení s úřady, nikde nic nefunguje. Zemský úřad se nehlásí, policejní ředitelství se nehlásí. Myslím, že jsme jediný podnik v Brně, který funguje.

A pak ještě trochu Luftschutz. Tam se také občas někdo ozve. Luftschutz nám velmi pomohl tím, že odvezl mrtvoly. Přijeli nějací dva odvážlivci s párem koní a takovým platáčkem, na ten naskládali mrtvoly zabalené do papírové vaty, protože rakve vůbec nejsou, tak napříč jednu vedle druhé a odvezli je na centrátku. Štěstí veliké, že po ulicích nikdo nechodil, protože pohled na ten vůz hrůzy by snesli opravdu jen lidé silných nervů. Nevíme, co máme dělat s německými pacienty, mají-li se evakuovat a kam. Jsou tu nemocní nějací němečtí oficíři, a ti se stále starají, co s nimi bude. Na německých úřadech nikdo není.

Sobota 21. dubna.

Spala jsem v nemocnici. V noci bylo slyšet stále dunění, docela jiné, než na jaké jsme si zvykli z bombardování, a nějak pravidelné. Ráno nám řekli, že je to kanonáda a že to znamená, že je fronta blízko. Začali jsme se radovat, že už přece jednou všechno skončí, ale zase přišli druzí a tvrdili, že to asi Němci zahájili ofenzívu. Nemáme žádné spojení se světem, nikdo z těch, kteří mají rodiny venku, o nich nic neví. Zůstává nám jen rádio a telefon. Občas přijde někdo z venku a přinese nějakou zprávičku, ale ty výpovědi různých lidí se od sebe nesmírně liší.

Chodí nám do nemocnice také různí postižení, kteří se nějakým záhadným způsobem dozvěděli, že v nemocnici jsou lidé a že se tam určuje. Tak přišel nějaký muž, odkudsi z Čech, který se na cestě dostal až k nám a dál se nemohl dostat. Neměl co jíst, neměl kde spát, a tak přišel, abychom se ho ujali. Chodí se k nám ptát lidé, jaká je situace, chodí sem pro léky, protože lékárny nejsou otevřeny, chtěli k nám přivést mrtvou babičku, abychom ji pohřbili, protože nikde jinde nic nefunguje.

Neděle 22. dubna.

Ráno přišel nějaký zřízenec z nemocnice, který bydlil v Rosicích a tvrdil, že už tam jsou Rusové. Odpoledne bylo celkem klidno. Šla jsem domů. Na cestě na ulici ležel zabitý německý voják, prý zastřelený zběh.

Večer bylo veliké bombardování, padaly stromy, ve městě někde hořelo, spali jsme doma v krytě. V noci zhasla elektrika.

Pondělí 23. dubna.

Celý den je střelba. Jsem zase v nemocnici, na budovu dopadají celý den granáty. Není možné ani na chvíli vyjít. Pacienti, kteří zemřeli, zůstávají ležet mezi ostatními, není možné je odnést na prosekturu. Svítí se petrolejovými lampami nebo svíčkami, na operační sály jsou určeny větší baterky, ale ty prý dlouho nevydrží. Na chodbách hoří malinká blikátka, elektrické osvětlení vlastní výroby pana Fialka. Nejhorší na všem je, že nehraje rádio. Zůstal jenom telefon. Voláme všem známým a pídíme se po zprávách. Nikdo ze známých nemá rádio na baterie a jsme tedy odkázáni jenom na ústní zprávy a na vlastní smysly, hlavně na sluch.

Nálada v Alkazaru je stále chmurnější. Je špatné osvětlení, nemůžeme ani číst, jen ten, kdo se dostane až k lampě, trochu vidí. Odhlasováno, aby Vanýsek četl nahlas Švejka.

Novotný donesl v aktovce úlomek bomby, která rozmetala čtyřposchodový barák. Alkazar je dost odhlučněn, ale ořesy jsou dost citelné. Samozřejmě, když uhoří přímo do budovy, je rána taky dost slyšet. Už ani nevíme, kolik bylo zásahů. Víme, že je rozbitá ředitelna, kuchyně, jednapadesátka. Jeden zásah na chodbě rozbil ústřední topení. Voda tekla proudem do krytů, zaplavila kaválce a zkrátka bylo to velmi nemilé. Při některých zásazích jsou ořesy tak velké, že se třeba otevrou dveře a zafičí průvan až do místnosti. Ale jsme už tak otrlí, že se jen trochu nahrábíme a zase se vykládá dál, ani se nechodíme dívat, kam to zase spadlo.

Odpoledne jsem se vydala s Horáčkem na dobrodružnou cestu domů, je-li všechno v pořádku, a hned jsme zase oba klusali zpět.

Se stravováním je to také špatné. Zásob u nás ve špitále nikdy moc nebylo a teď vůbec docházejí.

Cukr z lékárny, který se měl rozdělit mezi zaměstnance, se nějak záhadně vypařil. Z rozhodnutí správce se nyní vaří jen dvakrát denně. V devět hodin snídaně (černá melta a někdy kus chleba, podaří-li se ho dovézt a peče-li pekař) a ve tři hodiny oběd (polévka obvykle bramborová, brambory a sušená zeleň). Ze zaměstnanců každý má s sebou nějaké zásoby, ale pacienti jsou chudáci. Já se chodím stravovat na vodní lůžko za sestrou Kristkovou a Martou. Nejhorší na tom je cesta přes dvůr.

A vodní lůžko konečně také není nejbezpečnější. Kanonáda trvala celou noc.

Úterý 24. dubna.

Mám dnes službu, je to jakýsi žurnál. Celý den se střílí. Pacienti jsou většinou jenom chirurgické případy. Protože se žádní nepropouští a stále jen přijímají, je už suterén přeplněný a řeší se teď otázka, kam nové pacienty dávat. Dáváme je zatím v přízemí na centrální rentgen. Jsou to ti největší chudáci, sestry se bojí u nich zůstat a máme tam asi jen dvě odvážné sestry, které zůstávají u nich celou noc, a ty dvě se stále střídají ve službě.

Sama musím také někdy sebrat všechnu odvalu, když jdu za nimi nahoru po nechráněné chodbě, kde omítka a někdy i kusy skla padají na hlavu. Pomáhala jsem dnes také chirurgům, asistovala jsem při operacích. Nálada se ještě dál horší. Kanonáda trvala bez přestání celý den a celou noc.

Středa 25. dubna.

Dnes nemohu jít při nejlepší vůli domů. Nepřetržitá kanonáda celý den, každou chvíli zásah do nemocnice. V Alkazaru čte teď Vanýsek Příhody šesti trampů, ale nikdo nemá náladu to poslouchat. Ovzduší je tu úplně patologické. Docent Polčák si vzpomněl, že nechal ženu a dítě v Jehnicích a že jsou tam bez ochrany. Celý den prochodí po místnosti, drží se za hlavu a naříká, proč že u nich nezůstal. Ostatní ho chvílemi těší, chvílemi jsou mrzutí. Když už nikdo není schopen to naříkání poslouchat, rozhodl se Hybášek pro alkoholoterapii. Podařilo se tak Polčáka uspat a aspoň do rána nemohl mluvit.

Zato nás stihla další pohroma. Přestala téct voda. Zásoby vody, pokud nejsou nutné pro vaření, jsou dány chirurgům.

Kanonáda trvá celou noc.

Čtvrtek 26. dubna.

Ráno je slyšet nové zvuky, ostřejší, pleskavější. Vycházíme opatrně přede dveře poslouchat. Hybášek tvrdí, že jsou to kulometry a pušky. To by tedy musil být boj už na ulicích. Jsme všichni nesmírně rozčileni, stále odcházíme poslouchat, zkušenější válečníci odhadují, že se bojuje snad někde na Vídeňce a že zítra by už mohli být Rusové tady. Zdá se nám to neuvěřitelné – přece bude jednou konec? Rumplík si nasadil luftšuzáckou helmu, zdobenou hákovým křížem, a vyšel se podívat

před přijímací kancelář, jestli se něco neděje na ulici. Za minutu se vrátil dolů, bledý, jak jen u něho je možné, bez helmy a celý pošpiněný. Vyrazil ze sebe jen: „Jsou tu!“ Myslili jsme, že Němci, ale za minutku se Rumplík vzpamatoval a začal více méně souvisle vykládat celou tu historii. Jak se plížil chodbou k centrálnímu rentgenu, narazil z ničeho nic na čtyři Rusy. Ti, jak ho uviděli, zajásali: „Germáněc“ a vrhli se na něj. Jeden mu strhl z hlavy helmu a rozdupali ji na zemi, a ti další tři se chystali učinit totéž s Rumplíkem. Rumplík si v tu chvíli nevzpomněl ani na jedno ruské slovo, třebaže se předtím velmi pilně učil, a tak jen v hrozně hrůze zvedl ruce do výšky a křičel: „Já Slavjan, bratři.“

A tak mu nakonec nic neudělali, jenom s ním tak mírně tloukli o zeď.

Bylo právě 11.02 hodin.

Rumplíkovi ovšem nikdo nevěřil. Všichni mu spílali, ba dokonce ho i někteří týrali. Rumplík div ne plačky stále dokazoval, že má pravdu.

O půl dvanácté vydala se další výprava na výzkumnou cestu nahoru. A hned bylo slyšet zmatené volání a křik. Řítila jsem se s ostatními nahoru a tam u přijímací kanceláře jsem uviděla první tři Rusy...

Vincenc Makovský, Milosrdný Samaritán, bronz, 1941Ě